

Duo-stages: Een onderzoek naar het lopen van stage in tweetallen

Mariëlle Theunissen, Instituut voor Lerarenopleidingen, Hogeschool Rotterdam

Marja Poulussen, Hogeschool Rotterdam

De tweedegraads lerarenopleiding van het Instituut voor Lerarenopleidingen van Hogeschool Rotterdam (IvL-Lero) plaatste in 2017-2018 een deel van de eerstejaars studenten bij wijze van proef in duo's bij hun stage op een opleidingsschool. De directe aanleiding was het tekort aan stageplaatsen. We hebben van de nood een kans willen maken, omdat we duo-stages zien als een bijdrage aan het toenemende collaboratieve karakter van het leraarsberoep (zie bijvoorbeeld Onderwijsraad, 2018). De verantwoordelijkheid voor leerprocessen van groepen leerlingen wordt steeds meer gedeeld in een lerarenteam. In zo'n team kunnen leraren zich meer specialiseren in docentprofielen en hoeft niet iedereen alles te kunnen (zie bijvoorbeeld Snoek, Kools, & Walraven, 2016). Als studenten vanaf het begin van hun opleiding gefocust zijn op samenwerking, bijvoorbeeld door stage te lopen in tweetallen, kan ons inziens dit collaboratieve aspect van het beroep worden versterkt. We hebben een exploratief onderzoek uitgevoerd naar de ervaringen van studenten en begeleiders met duo-stages, waarbij is gekeken naar de vormen, de voor- en nadelen en de voorwaarden voor duo-stages. De vormen die worden toegepast bij duo-stages, zijn voornamelijk het observeren en gezamenlijk nabespreken van elkaars lessen. Studenten en begeleiders ervaren meer voor- dan nadelen aan duo-stages, en noemen met name het van en met elkaar leren als voordeel, en meeliftgedrag als nadeel. Belangrijke voorwaarden zijn een goede match tussen de studenten en voldoende tijd voor de begeleiders om een duo te begeleiden. We bevelen aan de stagehandleidingen van handreikingen te voorzien over samenwerking bij de opdrachten en de begeleiders te professionaliseren op het gebied van het begeleiden van een duo.

Aanleiding

De tweedegraads lerarenopleiding van het Instituut voor Lerarenopleiding van Hogeschool Rotterdam (IvL-Lero) heeft te maken met een tekort aan stageplaatsen. Daarom plaatst IvL-Lerarenopleidingen eerstejaars studenten waar mogelijk in duo's bij hun stage op een opleidingsschool. Een opleidingsschool is een samenwerkingsverband van de lerarenopleiding met een aantal scholen voor voortgezet en/of beroepsonderwijs (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). We hebben van het tekort aan stageplaatsen een kans willen maken, door duo-stages te verbinden met samenwerkingsvaardigheden, die in het leraarsberoep steeds belangrijker worden. Met name in scholen die hun onderwijs anders organiseren, is samenwerking belangrijk (Van den Berg, Boogaard, Heemskerk, Jettinghof, Scheeren, & Schenke, 2019). In 2017-2018 liepen 128 eerstejaars studenten bij wijze van proef een duo-stage. Onder hen hebben we een exploratief onderzoek uitgevoerd naar hun ervaringen met duo-stages. Met duo-stage bedoelen we de plaatsing van twee studenten van hetzelfde vak bij één werkplekbegeleider, of bij één sectie/team in het geval de begeleiding door een groep mensen wordt gedaan. Dit artikel is als volgt opgebouwd: eerst geven we de literatuurstudie weer, waarna we ingaan op de onderzoeksdoelen, -vragen en -aanpak; daarna tonen we de belangrijkste onderzoeksresultaten, op basis waarvan we conclusies trekken, en we eindigen met een discussieparagraaf.

Literatuurstudie

Het leraarsberoep als collaboratief beroep

Het pleidooi om het leraarsberoep als een collaboratief beroep te zien, wordt steeds sterker (Holvoet, Feremans, & Depaepe, 2017; Nokes, Bullough jr., Egan, Birrell, & Hansen, 2008; Onderwijsraad, 2018; Snoek, Kools, & Walraven, 2016). Lesgeven wordt van oudsher gezien als een individuele verantwoordelijkheid van elke leraar, waardoor ieder over alle kwaliteiten moet beschikken die in de bekwaamheidseisen zijn omschreven. Als lesgeven meer als een gedeelde verantwoordelijkheid wordt gezien, kan er gestreefd worden naar gebruikmaken van elkaars kwaliteiten en kunnen leraren zich meer profileren en specialiseren. Hargreaves en Fullan (2012) hebben het over het professionele kapitaal, het kapitaal waarover leraren beschikken om zich te kunnen ontwikkelen om zo effectief mogelijk te kunnen presteren gedurende hun loopbaan. Onderdelen van dat professionele kapitaal zijn het menselijke kapitaal (dat wat iedere leraar meeneemt aan kennis en vaardigheden) en het sociale kapitaal (samen met anderen onderwijs ontwerpen en uitvoeren). Leraren op scholen met een goed ontwikkeld sociaal kapitaal, presteren beter. Lesgeven is daar een gedeelde verantwoordelijkheid. Om de opbouw van het sociale kapitaal te bevorderen zou de lerarenopleiding onderlinge samenwerking tussen leraren (in opleiding) als inherent onderdeel van het leraarschap moeten nastreven. Dat kan de lerarenopleiding vormgeven door haar studenten vanaf het begin van de opleiding te laten samenwerken bij bijvoorbeeld reflectie op praktijkervaringen en het delen van expertise, en door studenten samen op stage te laten gaan.

Co-teaching

Co-teaching wordt veel gebruikt in het speciaal en passend onderwijs (Beyers Brown, Howether, & Morgan, 2013; Pontier, 2013). Daar wordt bekeken hoe de rol- en taakverdeling het beste is tussen leraar en ambulant begeleider, tussen leraar en klassenassistent, en tussen leraar en expert (wiens hulp is ingeroepen n.a.v. een specifiek probleem). Fluijt, Struyf en Bakker (2017, p. 90) omschrijven co-teaching als: 'Meerdere onderwijsprofessionals werken op gestructureerde wijze samen, gedurende een langere periode, op basis van een gedeelde visie, en nemen daarbij gezamenlijk de verantwoording voor goed onderwijs en de ontwikkeling van alle leerlingen in de groep.' Voor goede co-teaching is een 'klik' nodig tussen de samenwerkingspartners. Aandachtspunten voor de samenwerking die daarbij worden genoemd, zijn: communicatie, co-planning, afstemming van instructie en toetsing, en aandacht vooraf voor conflicthantering tussen de samenwerkingspartners.

Baeten en Simons (2014) constateren in hun reviewstudie dat duo-stages niet alleen een kwantitatief probleem kunnen oplossen met betrekking tot het aantal beschikbare stageplaatsen. Vormen van co-teaching bereiden studenten ook beter voor op de overgang naar de praktijk van het leraarsberoep; het verzacht de praktijkschok. Zij onderscheiden vijf modellen voor co-teaching, die gebruikt worden bij duo-stages, met een toenemende mate van samenwerking:

1. Observatie: de een geeft les, de ander observeert;
2. Coaching: de een geeft les, de ander coacht (geeft suggesties en steun);
3. Klassenassistent: de een geeft les, de ander assisteert;
4. Gelijke status:
 - a. Sequentieel (ieder geeft een deel van de les);
 - b. Parallel (ieder geeft dezelfde les aan een deel van de groep);
 - c. Station (ieder werkt met een deel van de groep aan bepaalde activiteiten);
5. Teamteaching: gezamenlijke planning, uitvoering en evaluatie.

In de eerste drie modellen is één student verantwoordelijk voor de les; in de laatste twee modellen is er sprake van gelijke verantwoordelijkheid.

Baeten en Simons (2014) zijn de voor- en nadelen van co-teaching in duo-stages nagegaan, wat een positief beeld oplevert voor zowel de studenten als de begeleiders. Verder wijzen zij op het belang van een goede voorbereiding door werkplekbegeleiders op het begeleiden van duo-stages. Studenten moeten uiteindelijk ook voorbereid worden op individueel lesgeven. Ze moeten ook hun eigen stijl kunnen ontwikkelen (Nokes et al., 2008). Tijdens de stage kan dit eventuele nadeel ondervangen worden door een planning waarin ook ruimte is voor individueel lesgeven. Zeker voor studenten die al verder in de opleiding gevorderd zijn, wordt dit aanbevolen.

Onderzoeksdoel en -vragen

We willen met dit onderzoek inzicht krijgen in de ervaringen en opvattingen van de direct betrokkenen, namelijk studenten en hun begeleiders. Met deze kennis kunnen we duo-stages op een verantwoorde manier inrichten, zodat studenten en hun begeleiders zich beter toegerust voelen bij het lopen en begeleiden van stages in tweetallen. Ook willen we bereiken dat de voordelen van duo-stages gemaximaliseerd en de nadelen geminimaliseerd worden. Op deze manier willen we ertoe bijdragen dat het leerproces in een duo-stage optimaal kan plaatsvinden.

De hoofdvraag voor dit exploratieve onderzoek is:

Op welke manier kan de lerarenopleiding duo-stages het beste invoeren?

Hierbij horen de volgende deelvragen:

1. Welke vormen van duo-stages worden gebruikt?
2. Welke voor- en nadelen van duo-stages worden ervaren door de studenten en hun begeleiders?
3. Welke voorbereiding hebben studenten nodig voor een duo-stage en welke professionalisering hebben begeleiders nodig om een duo-stage goed te kunnen begeleiden?
4. Welke randvoorwaarden zijn van belang bij het inrichten van duo-stages?

Onderzoeksaanpak

Het betreft een exploratief onderzoek onder een beperkt aantal respondenten. We hebben twee meetmomenten ingezet:

- interviews met een deel van de onderzoeksgroep;
- schriftelijke vragenlijsten voor de gehele onderzoeksgroep (Tabel 1).

In april en mei 2018 hebben we de interviews afgenomen. In juni 2018 zijn de schriftelijke vragenlijsten afgenomen. We geven een toelichting.

Interviews

We hebben zeven studenten en twaalf begeleiders geïnterviewd, in totaal negentien respondenten. De studenten die in een tweetal stage lopen, hebben we apart van elkaar gesproken, zodat ze vrijelijk over elkaar konden spreken. We spraken met verschillende typen begeleiders: twee werkplekbegeleiders, drie schoolopleiders, drie instituutopleiders en vier studieloopbaancoaches. Werkplekbegeleiders begeleiden studenten bij het werkplekleren in de dagelijkse praktijk; school- en instituutopleiders zijn de algemene begeleiders van de studenten tijdens hun stage vanuit school en vanuit de lerarenopleiding; en studieloopbaancoaches begeleiden studenten bij hun studie op de lerarenopleiding (Adviescommissie ADEF OidS, 2013). Voor de semigestructureerde interviews zijn interviewleidraden voorbereid met start- en mogelijke vervolgvragen en -onderwerpen. De onderwerpen zijn gebaseerd op de behoefte aan feitelijke informatie over de stage of komen voort uit de literatuur. De interviewvragen zijn gestructureerd aan de hand van de onderzoeksvragen. De interviewleidraden zijn tijdens de eerste afname uitgetoetst en bijgesteld voor de andere afnames. Als voorbeeld staat de leidraad voor de interviews met de studenten in Bijlage 1.

De interviews zijn door drie onderzoekers afgenomen, ieder ongeveer zes interviews. Elk interview is opgenomen op audio en uit overwegingen van efficiëntie in uitgebreid samenvattende vorm uitgewerkt. De uitwerkingen zijn ter member check voorgelegd aan de respondenten, wat tot een enkele aanvulling of wijziging heeft geleid. De interviews duurden elk 30 à 45 minuten.

Ten behoeve van de analyse van de interviews is op basis van de begrippen uit de literatuurstudie een eerste versie van de coderingen gemaakt. Deze coderingen zijn op basis van de interviews verder aangevuld. Op deze manier bestaan de coderingen uit zowel begrippen uit de literatuur als begrippen uit het interviewmateriaal. Het eerste interview is tijdens een werksessie door de drie onderzoekers samen geanalyseerd, gericht op versterking van de validiteit van onze werkwijze. Daarna zijn de interviews verdeeld: ieder analyseerde zes interviews. In het kader van de inter-beoordelaars betrouwbaarheid zijn de interviews vervolgens voorgelegd aan een tweede onderzoeker. Tijdens een tweede werksessie is consensus gezocht voor de coderingen waar nog discussie over bestond. Op deze manier is de intersubjectiviteit van de analyses geborgd.

Vragenlijsten

De literatuurstudie aangevuld met de opbrengst van de interviews, vormde de basis voor de schriftelijke vragenlijsten. De totale onderzoeksgroep is aangeschreven. De vragenlijsten zijn tevoren getest bij twee studenten en twee collega's die niet bij het onderzoek betrokken zijn. We lieten hen de vragenlijst hardop denkend invullen, waardoor ze meteen konden aangeven waar eventuele onduidelijkheden zaten.

De vragenlijst was als volgt opgebouwd: voordelen van duo-stages (13 items), nadelen van duo-stages (8 items), vormen van duo-stages (9 items), voorbereiding op duo-stage (5 items), succescriteria (4 items), stellingen (5 items). Als voorbeeld staat de vragenlijst voor de studenten in Bijlage 2. De meeste vragen hebben we vormgegeven in vijfpunts Likertschalen en bij een aantal vragen konden de respondenten naar wens aanvullende informatie geven in een open vorm. De antwoorden op de open vragen zijn door ons gegroepeerd per onderwerp, zodat we vergelijkbare antwoorden bij elkaar konden plaatsen.

Het gaat om vier typen respondenten: studenten, werkplekbegeleiders van deze studenten, schoolopleiders en instituutopleiders (Tabel 1). De respondenten hebben twee maal een reminder gekregen voordat de gelegenheid tot reageren was verstreken. De vragenlijsten zijn digitaal afgenomen.

Tabel 1. Respons op de schriftelijke vragenlijst

	Aangeschreven	Respons	Respons %
Duo-studenten	128	49	38,3%
Werkplekbegeleiders	via de schoolopleiders	25	?
Schoolopleiders	48	10	20,8%
Instituutopleiders	10	5	50%

De resultaten zijn geanalyseerd met beschrijvende statistiek, namelijk op basis van het gemiddelde, de standaarddeviatie en het percentage gegeven antwoorden. We geven in dit artikel alleen de belangrijkste scores weer, namelijk de scores die een gemiddelde van 3 of hoger hebben behaald op de gehanteerde vijfpuntsschaal uit de vragenlijst. In de volledige rapportage zijn alle resultaten terug te vinden (Theunissen, Poulussen, & De Vries, 2018).

Resultaten

De resultatenweergave is in volgorde van de onderzoeksvragen. We presenteren eerst de resultaten van de interviews, daarna van de vragenlijsten.

1. Interviews

Vormen

Er worden nauwelijks vormen van co-teaching genoemd. De leerwerktaken (stageopdrachten) zijn geformuleerd voor solo-stages, waardoor de begeleiders zelf opdracht geven om bijvoorbeeld samen lessen voor te bereiden, of een verdeling te maken, waarbij de een bijvoorbeeld het huiswerk bespreekt en de ander nieuwe stof uitlegt. Ook uit de gesprekken met de studenten komt het beeld naar voren dat het aantal vormen van duo-stages dat wordt toegepast, beperkt is. *Elkaar observeren* (5x) en *samen lessen voorbereiden* (4x) komt wel voor, maar vaak geeft ieder zijn eigen lessen. Elkaars lessen observeren wordt een poosje leerzaam gevonden, maar verwordt na verloop van tijd tot ‘*wachten totdat jij aan de beurt bent*’, zoals een student het verwoordt.

Voor- en nadelen

De twaalf begeleiders doen in totaal 99 uitspraken over *voordelen* van duo-stages en 58 over *nadelen*. De zeven studenten doen in totaal 39 uitspraken over voordelen van duo-stages en 29 over nadelen.

Bij de *voordelen* wordt het *van en met elkaar leren* het vaakst genoemd (32x door de begeleiders en 9x door de studenten). Een studieloopbaancoach verwoordt het als volgt:

‘De talenten komen samen, daardoor kan je een mooi product opleveren. Je leert maal anderhalf, zeg maar.’

De begeleiders en studenten geven aan dat de studenten veel *steun bij elkaar vinden* (20x genoemd door de begeleiders, 5x door de studenten): studenten voelen zich minder verloren rondlopen in hun stageschool, wat hen een *veiliger gevoel* geeft (5x genoemd door de studenten), en kunnen elkaar bevragen op de manier waarop ze met de leerwerktaken omgaan. Ook geven ze elkaar *feedback*, zowel op de gegeven lessen als op de uitwerkingen van leerwerktaken (8x genoemd door de begeleiders, 6x door de studenten). Het *samen voorbereiden van lessen* wordt 6x door de begeleiders genoemd. Eventuele *tijdwinst* (9x genoemd) wordt met name door de instituutsopleiders (5x) gerapporteerd, omdat ze meerdere studenten tegelijk kunnen bezoeken. De werkplekbegeleiders en schoolopleiders rapporteren (7x) dat ze juist *dubbel werk* ervaren. Bovendien hebben ze moeite om *voldoende lesuren* voor een duo beschikbaar te maken, zoals een schoolopleider zegt:

‘Velen bij onze opleidingsschool staan positief ten opzichte van duo-stages, maar er zijn ook veel mensen die parttime werken, en dan is het lastig om studenten meer dan één les per week te laten geven. Twee of drie lessen per week zou fijner zijn.’

Het *nadeel* dat het vaakst wordt genoemd (14x door de begeleiders en 5x door de studenten), is de *match* tussen de studenten: als er geen klik is, kan dat de samenwerking hinderen. Soms is er sprake van *meeliftedrag* (wordt 2x door de begeleiders genoemd). Een aantal geïnterviewden stelt dat een duo-stage niet ‘*the real experience*’ biedt (9x genoemd door de begeleiders en 9x door de studenten): die is er pas als de student ervaart hoe het is om alleen voor de klas te staan. De respondenten constateren (5x genoemd door de begeleiders, 3x door de studenten) dat sommige studenten die in duo’s stage lopen, *sterk op elkaar betrokken* zijn, en daardoor minder in contact treden met anderen. Ook wordt als nadeel gerapporteerd (4x) dat de werkplekbegeleiders hun *aandacht moeten verdelen* over de twee studenten. Dat wordt bevestigd door de studenten (3x genoemd):

‘Ik vind het heel vermoeiend dat ik niet persoonlijk begeleid word, maar als een onderdeel van een tweetal. We moeten alles samen doen en er is geen mogelijkheid om dingen zelfstandig te doen, alles moet ook op elkaar aansluiten.’

Professionalisering

De begeleiders doen 48 uitspraken over de mogelijke professionalisering die ze nodig hebben om duo-stages goed te begeleiden. Er is behoefte aan *kennis over vormen van co-teaching* (15x). Verder willen ze meer leren over het *begeleiden* (15x) en *beoordelen* (7x) van tweetallen. Aan *conflicthantering* (3x genoemd) en het benoemen van *meeliftgedrag* (1x genoemd) is minder behoefte.

Randvoorwaarden

De belangrijkste randvoorwaarde (21x genoemd door begeleiders en 18x door de studenten) is de *klik* tussen de studenten. De begeleiders doen de suggestie om aandacht te besteden aan de *matching*. De studenten hebben het liefst invloed op de keuze van hun stagepartner (6x). Doordat ze al een poos met elkaar in de klas zitten, hebben de studenten vaak al een beeld van elkaar:

‘Daardoor ben ik minder gericht op samenwerken, terwijl zij zich zo opstelt dat ze bijna afhankelijk is van het samenwerken. Ze functioneert niet goed alleen. Ik zou willen dat ze meer dingen zelf uitzoekt en minder bij mij ‘afkijkt’. Dat gedrag had ik op grond van eerdere ervaringen in de opleiding met haar wel verwacht, maar ik stapte er wel open in, maar het vooroordeel komt wel uit.’

Is er geen klik, dan is er snel sprake van onbegrip en irritatie, wat het leerproces hindert:

‘Degene met wie ik stageloop, lijkt overal op alles van mij commentaar te hebben. Dus ik ben daar niet echt over te spreken.’

Als tweede belangrijke randvoorwaarde wordt een goede *voorbereiding* van de studenten genoemd (19x door de begeleiders), waarbij 7x wordt gesuggereerd dat de *leerwerktaken geschikt* moeten zijn voor duo-stages. Vervolgens worden voldoende *beschikbare lesuren* (16x door de begeleiders en 7x door de studenten) en *begeleidingstijd* (15x door de begeleiders en 1x door een student) genoemd. Verder vinden de begeleiders het belangrijk dat ze capabel zijn om een *duo te begeleiden* (15x genoemd door de begeleiders en 4x door de studenten).

2. Vragenlijsten

De resultaten uit de interviews worden bevestigd in de schriftelijke vragenlijsten, wat hieronder wordt toegelicht. Bij de percentages in de tabellen is aangegeven hoeveel respondenten de hoogste scores op een vijfpuntsschaal (4 of 5: bijvoorbeeld ‘veel’ of ‘zeer veel’) hebben ingevuld.

Vormen

Het aantal toegepaste vormen van co-teaching bij duo-stages is beperkt. In de vragenlijsten scoren zowel bij de begeleiders als de studenten slechts twee vormen hoger dan 3 gemiddeld.

Tabel 2. Toegepaste vormen van co-teaching bij duo-stages

	Begeleiders N=40			Studenten N=49		
	Gem	SD	% (zeer) veel	Gem	SD	% Zeer veel
Observatie: de een geeft les, de ander observeert	3,70	1,19	70,0	3,59	1,50	61,2
De studenten evalueren de les gezamenlijk	3,63	1,09	62,5	3,31	1,53	53,1

Voor- en nadelen

Er worden in de vragenlijsten meer voor- dan nadelen genoemd, maar de nadelen worden uitvoeriger toegelicht dan de voordelen.

Tabel 3. Ervaren voordelen van duo-stages

	Begeleiders N=40			Studenten N=49		
	Gem	SD	% (zeer) veel	Gem	SD	% Zeer veel
De studenten leren van en met elkaar	4,08	0,79	82,5	3,65	1,27	63,3
De studenten vinden steun bij elkaar	4,00	0,74	72,5	3,67	1,36	65,3
De studenten voelen zich veilig bij elkaar	3,68	1,03	70,0	3,88	1,30	67,3
De studenten reflecteren samen op de gegeven lessen	3,53	1,07	55,0	3,61	1,34	67,3
Een duo-stage is leuk en gezellig voor de studenten	3,48	1,16	62,5	3,90	1,30	65,3

In de open vraag geven de begeleiders aan dat studenten ervaringen en ideeën met elkaar delen:

‘Studenten hebben veel steun aan elkaar! Ze bereiden samen lessen voor! Ze filmen elkaar tijdens een les. Ze reflecteren samen op lessen.’

Ook de studenten geven aan dat ze van elkaar leren en zich veilig bij elkaar voelen:

‘Je voelt je op je gemak, zeker handig voor tijdens het eerste jaar.’

De begeleiders zien het mogelijke *meeliftgedrag* van studenten als belangrijkste nadeel. Opvallend is het verschil tussen de begeleiders wat de tijdsinvestering betreft: instituutsopleiders zien vooral *tijdwinst* (gem 2,6), werkplekbegeleiders juist een *toename van werkdruk* (gem 3,64).

Tabel 4. Ervaren nadelen van duo-stages

	Begeleiders N=40			Studenten N=49		
	Gem	SD	% (zeer) veel	Gem	SD	% Zeer veel
Bij een duo-stage is er het risico van meeliftgedrag	3,75	1,11	62,5	2,51	1,49	27,4
De studenten zijn sterker op elkaar betrokken dan op het team	3,55	1,16	62,5	2,65	1,25	32,7
Het begeleiden van een duo-stage kost mij meer tijd	3,38	1,26	47,5			
De studenten leren nu minder hoe het is om alleen voor de klas te staan	3,08	1,29	37,5	2,43	1,46	22,4

Er worden negen opmerkingen over tijd en werkdruk gemaakt:

‘Werkdruk is veel hoger dan met een enkele stagiair. Goed om hier vooraf ook duidelijkheid in te geven. Twee studenten betekent: twee keer lesgeven, twee keer nabespreken en twee keer een coachingsgesprek... En dat liefst elke week!? Onhaalbaar!’

Er worden vijf opmerkingen gemaakt over het leerlinggedrag dat sommige studenten vertonen:

‘Studenten gaan samen zitten kletsen tijdens mijn eigen les. Ze versterken elkaar in positief en negatief gedrag. Als de een pauze gaat houden, gaat de ander vaak automatisch mee. Als de een gaat kletsen, zal de ander niet zeggen dat ze stil moeten zijn. Dat kost mij energie tijdens de les.’

Enkele studenten hadden last van meeliftgedrag (6x genoemd):

‘Het is alleen dat mijn stagemaatje meer voordeel aan mij had, ik ben erg competent in organisatie en hij vroeg elke week aan mij wat de lessen waren en of ik het alsjeblieft naar hem toe stuurde. Voor mij is het een NOT.’

Vorbereiding en professionalisering

Zowel de studenten als de begeleiders vragen om aandacht voor het lopen van stage in duo's tijdens de begeleidingslessen op de hogeschool. Deze roep om aandacht komt het sterkst van de werkplekbegeleiders (gem 4,04) en het minst sterk van de instituutsopleiders (gem 2,8). De studenten hebben het meest behoefte aan *ondersteuning bij conflicthantering in de samenwerking en het geven van constructieve feedback*.

Tabel 5. Vorbereiding op de duo-stages

	Studenten N=49		
	Gem	SD	% (zeer) belangrijk
Leren om conflicten te hanteren als de samenwerking moeizaam gaat	3,59	1,23	44,9
Het is belangrijk dat er in de stagebegeleidingslessen aandacht is voor de voorbereiding op het lopen van stage in een duo	3,57	1,43	59,1
Leren elkaar constructieve feedback geven	3,53	1,33	55,1
Leren samenwerken	2,96	1,35	30,6

In de vragenlijst scoort maar één item over professionalisering hoger dan een 3, namelijk ‘kennis over vormen van duo-stage’ (gem 3,23), en dat is volgens 55% van de begeleiders (zeer) nodig.

Randvoorwaarden

De begeleiders noemen in de vragenlijsten dat het belangrijkste criterium om duo-stages tot een succes te maken, voldoende tijd is: zowel wat lesuren als wat begeleidingstijd betreft. Ook vinden de meeste begeleiders dat het onderling moet klikken tussen de studenten.

Tabel 6. Succescriteria voor een duo-stage

	begeleiders N=40			Studenten N=49		
	Gem	SD	% (zeer) belangrijk	Gem	SD	% (zeer) belangrijk
Voldoende beschikbare lesuren	4,58	0,77	95,0			
Voldoende begeleidingstijd	4,53	0,77	95,0			
'Klik' tussen de studenten	4,05	1,07	80,0	4,41	0,88	87,8
Goede voorbereiding op duo-stage vanuit de opleiding				3,92	1,12	67,3
Inspraak in keuze stagepartner				3,86	1,31	65,3

De voorkeur van de begeleiders ligt bij het begeleiden van solo-stages. Studenten geven - in bescheiden mate - aan dat ze een volgende keer weer zouden kiezen voor een duo-stage (gem 3,27; SD 1,54; 44,9% (zeer) meeeens).

Conclusies

In deze conclusieparagraaf geven we bij wijze van samenvatting antwoord op de onderzoeksvragen. Via beantwoording van de deelvragen werken we toe naar beantwoording van de hoofdvraag, wat in de volgende paragraaf ('Aanbevelingen') zal gebeuren.

Deelvraag 1: Welke vormen van duo-stages worden gebruikt?

Er wordt een beperkt aantal vormen gebruikt. Het meeste komt elkaar observeren voor, op afstand gevolgd door samen lessen voorbereiden en elkaars lessen evalueren. In nog mindere mate komt voor dat studenten elk een deel van de les verzorgen (sequentieel), of dezelfde les in parallelklassen. Veel werkplekbegeleiders houden zich aan de leerwerktaken, met als gevolg dat zij in feite twee solo-stages begeleiden in plaats van één duo-stage.

Deelvraag 2: Welke voor- en nadelen van duo-stages worden ervaren door de studenten en hun begeleiders?

Het genoemde aantal voordelen is hoger dan het aantal nadelen. We zien dat als een belangrijk positief signaal voor duo-stages. Dat bevestigt het beeld dat de literatuurstudie reeds opleverde. Ook geeft een kleine meerderheid van de studenten die een duo-stage hebben gelopen, aan dit een volgende keer weer te willen. Begeleiders geven aan liever een solo-stage te begeleiden. Dit heeft vooral te maken met de randvoorwaarden waaronder de begeleiders hun werk doen. De belangrijkste voordelen die genoemd worden zijn van en met elkaar kunnen leren, steun vinden bij elkaar en zich veilig voelen bij elkaar.

Het nadeel dat het meest pregnant naar voren komt in onze metingen is de, zoals Baeten en Simons (2014) dat noemen, compatibiliteit tussen de studenten: als er geen goede klik is, of zelfs sprake is van meeliftgedrag, hindert dat het leerproces. Veel respondenten - zowel studenten als hun begeleiders - suggereren om aandacht te geven aan de matching tussen de studenten. Het tweede nadeel dat naar voren komt, is de tijd: op de instituutsopleiders na ervaren de begeleiders een verzwaring van hun taak. Daarbij komt dat de begeleiders problemen ervaren met het aantal lesuren dat ze de studenten kunnen laten verzorgen. Als derde nadeel wordt genoemd dat een duo-stage niet het 'echte' docentschap is. Bij het beeld van een leraar (Snoek et al., 2017) die alleen de verantwoordelijkheid draagt voor het leren van de leerlingen in de klas, hoort dat studenten tijdens hun stage moeten kunnen ervaren hoe het is om alleen voor de klas te staan. Sommige begeleiders en ook studenten zien als vierde nadeel dat ze - doordat ze met z'n tweeën zijn - minder betrokken zijn bij de school en het team, omdat ze elkaar al hebben. Het nadeel dat als vijfde naar voren komt in onze studie is dat werkplekbegeleiders hun aandacht moeten verdelen over de studenten, waardoor de studenten minder persoonlijke begeleiding krijgen.

Deelvraag 3: Welke voorbereiding hebben studenten nodig voor een duo-stage en welke professionalisering hebben schoolopleiders en werkplekbegeleiders nodig om een duo-stage goed te kunnen begeleiden?

Een goede stagehandleiding is nodig, waarin duidelijk is wat studenten kunnen en moeten doen tijdens een duo-stage. Ook geven de studenten aan dat ze willen leren hoe te handelen als samenwerken moeizaam gaat en hoe ze elkaar goede feedback kunnen geven. De begeleiders geven aan behoefte te hebben aan kennis over vormen van co-teaching. De begeleiders zijn zich ervan bewust dat er meer mogelijkheden zijn dan er nu worden toegepast, en zijn hier nieuwsgierig naar. Ook willen ze leren om een duo te begeleiden en om individuen en hun werk in een duo-stage te beoordelen.

Deelvraag 4: Welke randvoorwaarden zijn van belang bij het inrichten van duo-stages?

De respondenten geven aan dat er voldoende begeleidingstijd en voldoende lesuren beschikbaar moeten zijn. Ook moeten de begeleiders capabel zijn om een duo-stage te begeleiden. Andere voorwaarden zijn een goede match en inspraak bij de keuze van de stagepartner, een goede stagehandleiding en voorbereiding van de studenten.

Aanbevelingen

De hoofdvraag voor dit onderzoek is: Op welke manier kan de lerarenopleiding duo-stages het beste invoeren? In deze paragraaf beantwoorden we de hoofdvraag in de vorm van een reeks aanbevelingen:

1. Noteer handreikingen bij de leerwerktaken voor uitvoering in duo's.
2. Werk met zorg een matchingsprocedure uit.
3. Bereid studenten voor op en begeleid ze bij hun duo-stage.
4. Geef in de training van begeleiders aandacht aan vormen van co-teaching, het herkennen en bespreekbaar maken van meeliftgedrag, het voeren van begeleidingsgesprekken met tweetallen, en het beoordelen van individuen en hun werk in een duo-stage.
5. Pas de begeleidingstijd voor begeleiders van tweetallen aan.
6. Kijk goed naar het aantal beschikbare lessen voor twee studenten bij één werkplekbegeleider. Er kunnen meerdere werkplekbegeleiders worden betrokken bij de begeleiding van een duo, zodat de workload en het aantal beschikbaar te stellen lesuren niet bij één werkplekbegeleider komen te liggen.
7. Besteed aandacht aan de verantwoording van duo-stages als vorm waarmee samenwerking tussen leraren geleerd kan worden.

Discussie

In het recent verschenen rapport van de Onderwijsraad (2018) wordt sterk ingezet op de ontwikkeling van de loopbaan en professionalisering van leraren. De ontwikkeling van het beroep van leraar in de richting van een collaboratief beroep, waarin een team de verantwoordelijkheid draagt voor leerprocessen van groepen leerlingen, sluit hierbij goed aan (vgl. Van den Berg et al., 2019). Deze gezamenlijke verantwoordelijkheid kan een meer didactisch - bijvoorbeeld gericht op projectmatig werken -, vakinhoudelijk - bijvoorbeeld vakoverstijgend onderwijs - of pedagogisch accent krijgen, bijvoorbeeld gericht op meer binding met de leerlingen. Studenten kunnen door stage te lopen in tweetallen, worden voorbereid op dit aspect van het beroep. Dit maakt het meer mogelijk dat studenten leren om gebruik te maken van elkaars kwaliteiten.

Het onderzoek zoals wij hebben uitgevoerd, kent zijn beperkingen. Zo hebben we ervoor gekozen de interviews samen te vatten in plaats van te transcriberen. Ook hebben we geen goed zicht gekregen op de respons op de vragenlijsten door de werkplekbegeleiders, omdat we ze via de schoolopleiders hebben verspreid.

Duo-stages kunnen als een vliegwiel werken op samenwerking door leraren: zien samenwerken doet samenwerken. Als leraren zien dat studenten in koppels mooier onderwijs weten te maken dan alleen, zou dat inspirerend kunnen zijn voor hun eigen praktijk. In een vervolgonderzoek zouden we dat kunnen nagaan. Daarbij zou de rekbaarheid van de definiëring van duo-stages (de plaatsing van twee studenten van hetzelfde vak bij één werkplekbegeleider, of bij één sectie/team in het geval de begeleiding door een groep mensen

wordt gedaan) moeten worden onderzocht in de opleidingsscholen. Wellicht zijn er goede mogelijkheden om bijvoorbeeld studenten van verschillende (verwante?) vakken als duo te plaatsen: denk aan studenten biologie en natuurkunde bij vakgebieden zoals 'mens en natuur', of aan studenten maatschappijleer en geschiedenis bij 'burgerschap', of aan een duo van studenten van verschillende leerjaren. Het is belangrijk dat lerarenopleiding en de opleidingsscholen een gezamenlijke visie ontwikkelen op duo-stages en co-teaching, op het leraarsberoep als collaboratief beroep. Pas dan vindt verankering van duo-stages plaats, pas dan krijgen co-teaching en duo-stages echt zin en betekenis.

Dr. Mariëlle Theunissen

Dr. Mariëlle Theunissen werkt als Hoofddocent Pedagogiek en Didactiek aan het Instituut voor Lerarenopleidingen van Hogeschool Rotterdam. Zij is geregistreerd lerarenopleider en gecertificeerd assessor. Ze verzorgt beroepsvoorbereidende vakken en doet onderzoek naar duo-stages en co-teaching.

m.w.g.theunissen@hr.nl

Drs. Marja Poulussen

Drs. Marja Poulussen is als hoofddocent/onderzoeker verbonden aan Hogeschool Rotterdam. Ze begon als verpleegkundig docent en heeft Antropologie en Filosofie gestudeerd. Sinds 1983 vervult zij verschillende functies in beroeps- en hoger onderwijs, onder meer aan de Universiteit van Tilburg.

M.J.A.Poulussen@hr.nl

Referenties

- Adviescommissie ADEF OidS. (2013). *Advies ADEF: Een landelijk rollenportfolio t.b.v. de infrastructuur in opleidingsscholen*.
- Baeten, M., & Simons, M. (2014). Student teachers' team teaching: models, effects, and conditions for implementation. *Teaching and Teacher Education*, 41, 92-110.
- Beyers Brown, N., Howether, C., & Morgan, J. (2013). Tools and strategies for making co-teaching work. *Intervention in School and Clinic*, 20(10), 1-8.
- Fluijt, D., Struyf, E., & Bakker, C. (2017). Co-Teachers als spil van verandering bij passend onderwijs. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 56, 89-105
- Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012). *Professional capital, transforming teaching in every school*. New York: Teachers College Press.
- Holvoet, E., Feremans, K., & Depaepe, F. (2017). De leraar staat er niet alleen voor: naar een passend ontwerp voor een op de toekomst gerichte lerarenopleiding. *VELON Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 38(4), 89-95.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Lerarenagenda 2013-2020: de leraar maakt het verschil*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Nokes, J. D., Bullough jr., R. V., Egan, W. M., Birrell, J. R., & Hansen, J. M. (2008). The paired-placement of student teachers: an alternative to traditional placement in secondary schools. *Teaching and Teacher Education*, 24, 2168-2177.
- Onderwijsraad. (2018). *Ruim baan voor leraren*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Pontier, M. C. (2013). *Co-teaching, een passende oplossing. Onderzoek naar professionalisering van leerkrachten in het Primair Onderwijs middels Co-teaching, volgens de professionaliseringsrichtlijnen van het passend onderwijs*. (Masterthesis Onderwijskundig ontwerp en advisering). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Snoek, M., De Wit, B., Dengerink, J., Van der Wolk, W., Van Eldik, S., & Wirtz, N. (2017). *Een beroepsbeeld voor de leraar: over ontwikkelrichtingen en groei van leraren in het onderwijs*. Eigen uitgave.
- Snoek, M., Kools, Q., & Walraven, A. (2016). Vraagstukken bij het opleiden van leraren. In J. Dengerink & M. Snoek (Red.), *Kennisbasis lerarenopleiders. Katern 2: De context van het opleiden van leraren*. (pp. 39-50). Werkendam: Hollandse Indruk.
- Theunissen, M., Poulussen, M., & De Vries, N. (2018). *Duo-stages, co-teaching. Onderzoeksrapport*. Rotterdam: Kenniscentrum Talentontwikkeling Hogeschool Rotterdam. Geraadpleegd op 1 maart 2019, van <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/duo-stages-co-teaching/e580cc30-4000-4fe0-88c3-64405825182b/>
- Van den Berg, D., Boogaard, M., Heemskerk, I., Jettinghof, K., Scheeren, J., & Schenke, W. (2019). *Anders organiseren? Teamwork! Verkenning naar de personele gevolgen van anders organiseren in het voortgezet onderwijs*. Den Haag: Voion.

Bijlage 1: Duo-stages interview met studenten

Beste student,

We doen onderzoek naar de voor- en nadelen van duo-stages. Door middel van een interview verzamelen we hierover gegevens bij studenten die in duo's stage lopen. Je helpt ons zeer door mee te werken aan dit interview. De resultaten worden anoniem verwerkt.

Vak:

Leerjaar:

School:

Feitelijke info duo-stage:

1. Kon je kiezen voor een wel/niet duo-stage?
2. Indien je kon kiezen, waarom heb je gekozen voor een duo-stage?
3. Hoe ben je aan je medestudent gekoppeld?
4. Hoe ben je voorbereid op de duo-stage?

5. Welke voordelen kun jij benoemen aan je duo-stage?

Steun - kunst afkijken - van elkaar leren - samen reflecteren - samen voorbereiden - creatievere lessen - zelfvertrouwen groeit - taken verdelen - tijdwinst - minder ordeproblemen wegens extra paar ogen - veilig voelen bij stagepartner.

6. Welke nadelen kun jij benoemen aan je duo-stage?

Passen niet goed bij elkaar - werkplekbegeleider vergelijkt ons - geen eerlijke fb voor elkaar - samenwerken kost meer tijd - leer nu niet hoe het is om alleen voor de klas te staan - erg betrokken op elkaar en daardoor minder op het team van de school.

7. Hoe is je duo-stage ingericht?

Observatie - coaching - klassenassistent - ieder geeft lesdeel - ieder geeft zelfde les aan deel van de klas - ieder werkt met deel van de klas aan bepaalde activiteiten - we bereiden de les samen voor - we voeren de les gezamenlijk uit - we evalueren de les gezamenlijk.

Enkele andere vragen

8. In hoeverre vind je duo-stage een goede voorbereiding op het leraarsberoep?
9. In hoeverre is een 'klik' nodig tussen de studenten voor een geslaagde duo-stage?
10. Als je hulp nodig hebt, raadpleeg je dan eerst je stagepartner, of je werkplekbegeleider? Licht toe.
11. Van wie waardeer je de feedback meer: van je stagepartner of van je werkplekbegeleider? Licht toe. - wegens zijn grotere expertise?
12. Als je de volgende keer mocht kiezen, zou je dan voor een duo-stage kiezen of juist niet? Waarom wel/niet?
13. Welke andere dingen wil je nog vermelden over je duo-stage?
14. Wat zijn voor jou de opbrengsten van OidS / Samen opleiden tot nu toe?
15. Hoe zou jij de meerwaarde van Samen opleiden omschrijven? Waar zit 'm die meerwaarde in?

Bijlage 2: Duo-stages vragenlijst voor studenten

Vak:

Leerjaar:

School:

In hoeverre ervaar jij de volgende voordelen van duo-stages?

1 = nauwelijks; 5 = zeer

1. Ik vind steun bij mijn stagepartner	1-2-3-4-5
2. Ik kijk de kunst van het lesgeven af bij mijn stagepartner	1-2-3-4-5
3. Ik leer van en met mijn stagepartner	1-2-3-4-5
4. Ik reflecteer samen met mijn stagepartner op de gegeven lessen	1-2-3-4-5
5. Mijn zelfvertrouwen groeit doordat ik een stagepartner heb	1-2-3-4-5
6. We verdelen taken, wat leidt tot tijdwinst	1-2-3-4-5
7. Ik heb minder ordeproblemen, omdat er meer volwassenen in de klas aanwezig zijn	1-2-3-4-5
8. Ik voel me veilig bij mijn stagepartner	1-2-3-4-5
9. Een duo-stage is leuk en gezellig	1-2-3-4-5

Welke andere voordelen van duo-stage heb jij ervaren?

In hoeverre ervaar jij de volgende nadelen van duo-stages?

1 = nauwelijks; 5 = zeer

10. Ik pas niet goed bij mijn stagepartner	1-2-3-4-5
11. We worden met elkaar vergeleken door de werkplekbegeleider	1-2-3-4-5
12. We durven elkaar niet echt eerlijke feedback te geven	1-2-3-4-5
13. Het samenwerken kost meer tijd dan wanneer ik alleen stage zou lopen	1-2-3-4-5
14. Ik leer nu minder hoe het is om alleen voor de klas te staan	1-2-3-4-5
15. We zijn erg betrokken op elkaar, en daardoor minder sociaal met collega's op school	1-2-3-4-5

Welke andere nadelen van duo-stage heb jij ervaren?

Geef aan in hoeverre je het eens bent met de volgende stellingen:

1 = nauwelijks; 5 = zeer

16. Ik zie het leraarsberoep als een beroep waarin je veel samenwerkt, duo-stages is daarom een goede voorbereiding op goed leren samenwerken	1-2-3-4-5
17. Als ik hulp nodig heb, raadpleeg ik eerst mijn stagepartner, en pas daarna mijn werkplekbegeleider	1-2-3-4-5

18. Ik waardeer de feedback van mijn werkplekbegeleider meer dan die van mijn stagepartner wegens zijn grotere deskundigheid	1-2-3-4-5
19. Als ik mocht kiezen zou ik zeker weer kiezen voor een duo-stage	1-2-3-4-5
20. Het is belangrijk dat er in de stagebegeleidingslessen aandacht is voor de voorbereiding op het lopen van stage in een duo	1-2-3-4-5

Geef aan in welke mate je de volgende vormen van duo-stage hebt toegepast in deze stage:

1 = niet; 5 = zeer veel

21. Observatie: de een geeft les, de ander observeert	1-2-3-4-5
22. Coaching: de een geeft les, de ander coacht (geeft suggesties en steun tijdens het lesgeven door de ander)	1-2-3-4-5
23. Klassenassistent: de een geeft les, de ander assisteert	1-2-3-4-5
24. Ieder geeft een deel van de les	1-2-3-4-5
25. Ieder geeft dezelfde les aan een deel van de klas	1-2-3-4-5
26. Ieder werkt met een deel van de klas aan bepaalde activiteiten	1-2-3-4-5
27. We bereiden de les gezamenlijk voor	1-2-3-4-5
28. We voeren de les gezamenlijk uit, we staan samen voor de klas	1-2-3-4-5
29. We evalueren gezamenlijk de les	1-2-3-4-5

Wat zou je aan voorbereiding nodig hebben om je duo-stage te laten slagen?

1 = niet nodig; 5 = zeer nodig

30. Leren samenwerken	1-2-3-4-5
31. Leren elkaar constructieve feedback geven	1-2-3-4-5
32. Leren om conflicten te hanteren als de samenwerking moeizaam gaat	1-2-3-4-5
33. Anders, namelijk...	1-2-3-4-5

Welke criteria vind jij belangrijk om een duo-stage tot een succes te maken?

1 = niet belangrijk; 5 = zeer belangrijk

34. 'Klik' tussen de studenten	1-2-3-4-5
35. Inspraak in keuze stagepartner	1-2-3-4-5
36. Goede voorbereiding op duo-stage vanuit de opleiding	1-2-3-4-5
37. Anders, namelijk...	1-2-3-4-5

Welke andere dingen wil je nog vermelden over je duo-stage?